

условиях становления социалистического общества, разработки методологических основ советской педагогики и нового этапа развития прогрессивной зарубежной педагогики начала XX столетия. Акцентировано внимание на основных составляющих авторской системы выдающегося педагога, которые определялись главной задачей – воспитанием нового человека. Произведён сравнительный анализ идей А. С. Макаренко и зарубежных педагогов-новаторов исследуемого периода. Доказана схожесть прогрессивных идей воспитания зарубежной и отечественной педагогики.

Ключевые слова: новаторский зарубежный опыт, новое воспитание, коллективное, гражданское, трудовое воспитание, методика формирования коллектива.

SUMMARY

N. Osmuk. Study of the progressive educational experience: national achievements of the the 20th–30th of the XXth century.

In the article the main directions in studying the experience of foreign Reformation pedagogics by the educationists and scientists in the course of the Soviet Ukraine education system formation are characterized. The essence of educational, political, scientific, organizational and methodological researches is singled out and analyzed. The role of foreign experience in modernization processes in national education and pedagogics is stated.

Key words: the experience of Reformation pedagogics, scientists-pedagogues, educational, political, scientific, organizational and methodological directions of the research, education modernization.

УДК 371.47+37(091)(477)-051

Н. О. Постригач

Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ПЕДАГОГІКИ А. С. МАКАРЕНКА: ІТАЛІЙСЬКИЙ ДИСКУРС

Стаття присвячена аналізу праць, що стосуються поширення і тлумачення ідей українського педагога-новатора А. С. Макаренка в педагогічній спадщині Італії. Подальше розширення сфери дослідження, нагромадження джерельної бази дало змогу вийти на новий рівень аналізу італійського макаренкознавства й виокремити його найважливіші вектори розвитку в контексті розгортання всесвітнього історико-педагогічного процесу.

Новаторський підхід А. Макаренка до розв'язання проблем соціалізації молоді, до окреслення ідеального образу людини майбутнього та практичних шляхів її формування протягом десятиліть залишається предметом інтересу міжнародної педагогічної спільноти.

Ключові слова: історико-педагогічний процес, Італійська Макаренківська Асоціація, феномен А. С. Макаренка, міжнародне макаренкознавство, національна педагогічна спадщина, педагог-новатор, професіоналізм, світова педагогіка.

Постановка проблеми. Вхідження України до міжнародної спільноти як самостійної держави зумовлює потребу репрезентації її педагогічних надбань у контексті розгортання всесвітнього історико-педагогічного процесу, який є «продуктом взаємопроникнення і взаємозумовленості національних педагогічних спадщин» [8].

Кожна національна педагогічна спадщина увібрала в себе найцінніші теоретичні й практичні здобутки окремих освітян, які вплинули на

педагогічний процес своєї країни, а найвизначніші з них – і на напрями розвитку світової педагогіки.

Особливу увагу вітчизняних і зарубіжних науковців викликає особа Антона Семеновича Макаренка (1888–1939), чия теоретична і практична спадщина зазнавала в різні часи і канонізації, і беззаперечного сприйняття, і активних намагань вилучити із загально-педагогічної свідомості.

Новаторський підхід А. Макаренка до розв'язання проблем соціалізації молоді, до окреслення ідеального образу людини майбутнього та практичних шляхів її формування протягом десятиліть залишається предметом інтересу міжнародної педагогічної спільноти, а його виховна спадщина стала не лише національним культурним надбанням, а й загальнолюдським. Про це свідчать численні праці зарубіжних дослідників, у яких діяльність А. Макаренка розглядається часто з діаметрально протилежних позицій. Сукупність джерел, присвячених опису, рефлексії та поширенню ідей педагога, склалася у світову макаренкіану.

Свідченням постійного інтересу до цієї постаті є поява спеціального наукового напрямку в світовій педагогіці – міжнародного макаренкознавства, що історично формувалося, починаючи з 20-х років і впродовж ХХ ст., але досі не було об'єктом вивчення українських дослідників. Ось чому всебічний аналіз діалектики педагогічних підходів до інтерпретації спадщини А. Макаренка, її впливу на культурно-педагогічний контекст, на глобальні тенденції розвитку загально-педагогічних ідей набуває нині актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. До найвідоміших дослідників ідей та досвіду видатного українського педагога-новатора належать Б. Бейкер, М. Біблюк, О. Левін (Польща), Е. Вайл, А. Данчулі (Румунія), Й. Гашковець, Т. Генек, А. Павлік, Л. Пеха, Ф. Козел, Я. Скалкова та ін. (Чехословаччина), Р. Ангелова, Ж. Атанасов, Г. Гочев, І. Ілієв, Н. Чакиров та ін. (Болгарія), Д. Лукач, Ф. Патакі, А. Петрикаш, П. Рокушфалві та ін. (Угорщина), Г. Бергер, Г. Вілмс, Г. Хілліг, Г.-Е. Гюнтер та ін. (Німеччина); Дж. Данстен (Великобританія); В. Зілберман (Канада); Октаві Фюлат і Жені (Іспанія) тощо.

Розвиток макаренкознавства в цих країнах висвітлювали на сторінках вітчизняних видань і радянські вчені (О. Боровикова, Л. Боярська, В. Кумарін, В. Малінін, В. Смаль, А. Фролов, Т. Яркіна та ін.), і представники означених соціалістичних країн (М. Біблюк, Ф. Голешовський, В. Кінітц, О. Левін, О. Обрешкова, Л. Пеха, Г. Шкоро та ін.) тощо [4].

Найвагоміший внесок у розвиток західного макаренкознавства, починаючи з 50-х років, зробили вчені тодішньої ФРН – Х. Нооль, Е. Хаймпель, Л. Фрьозе. Їхні розвідки доповнилися в 60–70-х роках ХХ ст. працями Л. Адольфса, О. Анвайлера, З. Вайтца, Д. Лаутера, В. Настайника,

І. Рюттенауер, Е. Файфеля, Г. Хілліга та ін. Ці дослідники пройшли досить складний шлях опанування спадщини А. Макаренка: від заперечення її універсального значення, критики окремих положень (Г. Мьобус, М. Ланге, В. Настайнчик) – до об'єктивного вивчення не лише текстів праць, а й життєвого шляху українського педагога (Т. Гланц, Х. Нооль, Л. Фрьозе, Е. Хаймпель, Г. Хілліг). У 50 – 60-х роках ХХ ст. були опубліковані перші дослідження досвіду А. Макаренка у Франції (А. Валлон, І. Лезін), Італії (Б. Беллерате, Дж. Бені, Д. Бертоні, Л. Радіче), де з марксистських позицій обґрунтовувалося універсальне значення не лише виховної практики Антона Семеновича, а і його теоретичної спадщини.

Висвітленню окремих аспектів західного макаренкознавства було присвячено статті та розділи монографій О. Блінової, О. Боровикової, Л. Гриценко, О. Джуринського, В. Кумаріна, В. Малініна, З. Малькової, А. Фролова, Т. Яркіної. Більшість дослідників з порівняльної педагогіки колишнього СРСР (М. Гончаров, З. Малькова, Т. Яркіна) вважали, що в англomовних країнах макаренкознавство не розвивається.

Мета статті. У сенсі виховання особа А. Макаренка визнається англomовними вченими знаковою (Ф. Лоуренс, Р. Коен, У. Фрейзер, Дж. Боуен, Ф. Лілдж, Р.-М. Едвардз, Б. Бейкер). Ще однією метою вивчення досвіду А. Макаренка є прагнення науковців установити його цінність і практичну придатність для демократичного суспільства (Б. Каскі, К. Юул, К. Мурто, С. Мерфі, У. Бронфенбреннер) [4].

Цій глобальній меті підпорядковується така локальна, як здійснення історико-педагогічного аналізу досвіду А. Макаренка й успішних педагогічних експериментів у Італійській республіці.

Виклад основного матеріалу. Ситуація змінилася наприкінці 80-х – на початку 90-х років минулого століття, коли вітчизняна педагогічна наука почала звільнятися від заідеологізованого, партійно-класового підходу до оцінки видатних діячів минулого. Особливо рельєфно це проявилось щодо спадщини та й самої постаті А. Макаренка. У вітчизняній пресі з'являються об'єктивні оцінки західного макаренкознавства (А. Фролов (Росія), Н. Абашкіна, М. Воробйова, С. Д'яченко, І. Кривонос, М. Окса (Україна)), а також публікації власне авторів цих розвідок (З. Вайтц, Дж. Данстен, Е. Гюнтер-Шелльхаймер, Л. Фрьозе, Г. Хілліг) [4].

Саме необхідністю аналізу праць, присвячених поширенню і тлумаченню ідей радянського педагога в педагогічній спадщині Італії, пояснюється наше звернення до цієї проблеми. Подальше розширення сфери дослідження, нагромадження джерельної бази, дало змогу вийти на новий рівень аналізу італійського макаренкознавства.

Професійне обличчя Макаренка, не зважаючи на давню дослідницьку традицію, продовжує залишатися однією з найпопулярніших у макаренкознавстві тем. Феномен Макаренка як явище передусім педагогічне, що за своєю яскравістю не має собі рівних у ХХ столітті, закономірно і неминуче породжує рух інтерпретаторів, для яких виявляється принципово важливим категоризувати зміст і прояви макаренківського професіоналізму [9, 211].

В умовах сьогодення творча спадщина вченого досліджується й використовується в багатьох країнах, зокрема: Америці (при розробці засад пенітенціарної системи перевиховання правопорушників); ФРН (у Марбурзькій лабораторії Мюнхена під керівництвом Г. Хілліга, де видається збірник наукових праць «Макаренко-реферат») тощо.

Зацікавлення особистістю А. С. Макаренка виникло у Г. Хілліга не випадково і було зумовлене як захопленням талантом відомого педагога, так і визнанням актуальності його досвіду для сучасного виховання. Адже, як зауважив Гьотц Хілліг в інтерв'ю видання «Дзеркало тижня», всі моделі общинного виховання (і досить успішна система Макаренка зокрема) і досі є справжньою екзотикою для його студентів, які вивчають педагогіку, незалежно від того, чи вони родом із Західної Німеччини, східних земель колишньої НДР, Китаю, *Італії* чи пострадянських країн. «Подібні спроби общинного виховання, зазначив дослідник, – викликають у нинішньої молоді великий інтерес, мабуть, ще й тому, що вони докорінно відрізняються від добре знайомої їм практики індивідуального виховання і взагалі від життя дітей у сім'ї» [2, 16].

У Російській Федерації (діяльність кафедри педагогіки Нижньоновгородського педуніверситету під керівництвом професора А. Фролова. В Україні, безумовно, центром таких пошуків є діяльність лабораторії ім. А. Макаренка у Полтавському педуніверситеті, започаткована академіком І. Зязюном.

Ураховуючи актуальність завдань інтеграції педагогічної науки України в світовий гуманітарний простір, необхідність встановлення нередукованої картини духовних зв'язків вітчизняної освітньої спадщини зі світовою педагогікою, зумовлених спільністю проблем виховання й освіти молодих поколінь, а також зважаючи на недостатню дослідженість проблеми макаренкознавства в країнах Південної Європи, ми обрали *тему статті* «Міжнародний вимір педагогіки А. С. Макаренка: італійський дискурс».

Таким чином, в Італії теж не випадково зацікавились педагогічними досягненнями завідуючого колонією ім. Горького й комуною ім. Дзержинського, оскільки після падіння режиму фашизму й авторитарного

стилю освіти в країні повинно було з'явитись дещо нове, що освіжило б виховне середовище вітчизняної педагогіки.

Цікава в цьому зв'язку думка Л. Л. Радіче, висловлена ним у передмові до першого видання «Педагогічної поеми» в Італії про те, що, незважаючи на всесвітнє визнання вільного виховання й авторитет його італійських представників М. Монтесорі та святого Дж. Боско, в смутний час перебудови країни італійському вихованню необхідна була педагогічна система на зразок А. С. Макаренка [7].

Аналіз інноваційної діяльності Італійської Макаренківської Асоціації засвідчив, що в останні роки зріс інтерес практиків та учених до педагогічної спадщини видатного педагога А. С. Макаренка. Для Італії були важливі філософський підхід Антона Семеновича до людини і до суспільства, висока оцінка людини і її ролі в колективі. Успіхи, досягнуті Макаренком у процесі перевиховання і соціалізації правопорушників, захоплювали італійських дослідників. Глибина філософських і теоретичних поглядів А.С. Макаренка була представлена П. Браїдо в книзі «Макаренко» [3].

Високих результатів у макаренкознавстві досяг Б. Беллерате [1], який працював з Г. Хіллігом (видатним німецьким макаренкознавцем) й познайомився з молодшим братом Антона Семеновича, Віталієм Макаренко. Італійські дослідники вказують на історичний характер досвіду А. С. Макаренка і в той же час на актуальність його спадщини, підкреслюючи, що проблеми виховання в різні історичні моменти майже однакові. У той же час очевидно, що якщо ми хочемо вирішити найскладніші сучасні педагогічні й соціальні проблеми за допомогою видатного соціального реформатора Антона Макаренка, ми зобов'язані зрозуміти сутність його досвіду, уникаючи голослівного формалізму як теоретичного, так і практичного, дивитися на нього перспективно [6, 25].

З цією метою у грудні 2006 р. була створена Італійська Макаренківська Асоціація (ІМА). Її засновниками є *Нікола Січіліані де Куміс* (філософський факультет Римського університету «Ла Сапієнца»), *А. Бан'ято* (позаштатний професор філософського факультету Римського університету «Ла Сапієнца»). У 2006 р. художник Е. Калабрія намалював портрет А. С. Макаренка й дозволив ІМА використовувати як логотип Асоціації [6, 26–27].

Серед нових праць, присвячених А. Макаренку, привертає увагу дисертація Ф. К. Флоріс, де вчена розглядає погляди Антона Семеновича на сімейне виховання. Не маючи власних дітей, він став «рідним» батьком для десятків вихованців колонії. І цю роль педагог відіграє і наприкінці життя, створюючи «Книгу для батьків» достатньо благополучних дітей, коли створена ним система колективного виховання була зруйнована [10].

Ось що писав відомий італійський макаренкознавець Е. Меттіні у своєму «Роздумі про виховну систему А. С. Макаренка»: «Виховна система А. С. Макаренка – одна з найбільш передових виховно-педагогічних програм минулого століття. Вона не обмежена тим, що виховує і перевиховує, але й готує дітей до дорослого життя в суспільстві. Можна сказати, що Макаренко ставив два головні завдання: *перевиховання і соціалізацію*.

Перевиховання і соціалізація для видатного вихователя і соціального реформатора були не просто процесом уведення хлопців у суспільство після певного часу «очищення» від шкідливих звичок, набутих дитиною, поки вона жила на «дні», кажучи за М. Горьким. Це може робити будь-який вихователь у будь-який час і в будь-якому суспільстві. Таке виховне явище ми можемо охарактеризувати як «соціальне дресирування».

Але колонія ім. Горького була установою відкритого типу, що мала різноманітні взаємини з навколишнім світом. Цим Е. Меттіні підкреслює «соціальні» сторони макаренківської установи. Дослідник формулює три важливих тези, підсумовуючи свій історико-педагогічний аналіз:

1. *«Виховна система Макаренка, на думку Е. Меттіні, є актуальною, особливо тому, що ставила перед собою мету соціалізації та реабілітації дітей; незалежно від типу суспільства, в яке вийдуть діти після Колонії».* «...Ми вважаємо педагогічне значення внутрішньо-колективної діалектики відносин величезним. Завдяки системі підпорядкування і наказам, всі вихованці врешті решт стають умілими активістами...».

2. *«Великий педагог не визнавав «моральної дефективності» у середовищі особистості і стверджував, що труднощі дитини повинні розглядатися без жодного відношення до біологічних дефектів».*

І подібні думки можна знайти неодноразово в усіх творах видатного вихователя і соціального реформатора. Тому Е. Меттіні і його колеги схильні думати, що саме через активність кожного члена колективу особистість виховується, розвивається і, одночасно, виховує і розвиває інші особистості.

3. *«В колективі людина отримує можливість для самовизначення і самореалізації своєї особистості [5, 262].*

Але незважаючи на різні політичні погляди, автори публікацій і досліджень, присвячених Макаренку, приходять до схожих висновків: досвід А. С. Макаренка є прикладом демократичної педагогіки, яка розвивала особистість і надавала їй можливість увійти в суспільство як повноправний його член [6, 25].

Короткий аналіз творчості А. Макаренка свідчить, що його система спрямована на формування працездатної, відповідальної особистості. А тому не слід відмовлятися від його досягнень лише тому, що вони утвердилися в

епоху тоталітарного режиму. Виховні технології А. Макаренка і в наш час є актуальними за умови їх творчого використання не лише за кордоном, але й в Україні як батьківщині видатного педагога-реформатора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беллерате Б. А. С. Макаренко в воспоминаниях брата / Б. Беллерате // Материалы про Макаренко. – Марбург, 1967. – Т. 4.
2. Бондар Т. О. Видатний марбурзький макаренкознавець: нарис про Гьотца Хілліга / Т. О. Бондар // Постметодика. – 2011. – № 3 (100). – С. 13–17.
3. Браидо П. А. С. Макаренко / П. Браидо. – Брешия : Школа, 1970.
4. Дічек Н. П. Спадщина А. С. Макаренка у контексті світового історико-педагогічного процесу ХХ ст. (на матеріалах англomовних джерел) [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Наталія Петрівна Дічек ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2005. – 440 арк.
5. Makarenko A. Carteggio con Gorkij altri scritti / A. Makarenko (А. С. Макаренко. Мои педагогические взгляды / А. С. Макаренко // Макаренко А. С. Переписка с А. М. Горьким и другие труды / на итал. яз.). – С. 262.
6. Меттини Э. Изучение творчества А. С. Макаренко в Италии / Э. Меттини // Педагогическое образование и наука : науч.-метод. журнал. – 2008. – № 3. – 122 с.
7. Радиче Л. Л. Предисловие к «Педагогической поэме» / Л. Л. Радиче // Педагогическая поэма. – Рим, 1952.
8. Салимова К. Педагогика народов мира: История и современность / К. Салимова, Н. Доде. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 576 с.
9. Ткаченко А. В. Професійний розвиток особистості в контексті макаренківської педагогічної спадщини [Електронний ресурс] / А. В. Ткаченко – С. 209–215. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2010_7/tkachen.pdf. – Заголовок з екрану. – Мова укр.
10. Флорис К. Ф. Макаренко / К. Ф. Флорис. – Рим : Аракне, 2004.

РЕЗЮМЕ

Н. О. Постригач. Международное измерение педагогики А. С. Макаренко: итальянский дискурс.

Статья посвящена анализу работ, касающихся распространения и толкования идей украинского педагога-новатора А. С. Макаренко в педагогическом наследии Италии. Расширение сферы исследования, накопления источников, позволило выйти на новый уровень анализа итальянского макаренковедения и выделить его важнейшие векторы развития в контексте развития всемирного историко-педагогического процесса.

Новаторский подход А. Макаренко к решению проблем социализации молодежи, к разработке идеального образа человека будущего и практических путей ее формирования в течение десятилетий остается предметом интереса международного педагогического сообщества.

Ключевые слова: историко-педагогический процесс, Итальянская Макаренковская Ассоциация, феномен А. С. Макаренко, международное макаренковедение, национальное педагогическое наследие, педагог-новатор, профессионализм, мировая педагогика.

SUMMARY

N. Postryhach. International dimension of education of A. S. Makarenko: italian discourse.

The article analyzes the works relating to the dissemination of ideas and interpretation of Ukrainian teacher and innovator named A. S. Makarenko in pedagogical heritage of Italy. Further expansion of the study, the accumulation of source base, allowed to reach a new level of analysis of Italian makarenkiana and highlight its most important

vectors of development in the context of the deployment of universal historical and pedagogical process.

Innovative approach of A. Makarenko to solve the problems of youth's socialization, to outline the ideal image of a man of the future and practical ways of formation for decades remains a subject of interest in the international educational community.

Key words: *historical and pedagogical process, Makarenko's Italian Association, the phenomenon of A. S. Makarenko, international makarenkiana, national pedagogical heritage, educator and innovator, professionalism, global education.*